

A kétkedő és a felfedező. Novalis és a szkepszis

Valastyán Tamás 
PhD, habil. egyetemi docens (DE BTK),
valastyan.tamas@arts.unideb.hu

DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2024.2.7>

A romantika irodalmi és filozófiai teljesítményét általában nem szokás összefüggésbe hozni a szkepszissel. Az abszolútumhoz való viszony különböző formái szinte teljesen eltakarják előlünk a kétely genuin működési módjait. Ehhez képest Manfred Frank szerint a koraromantika szkeptikusabb és modernebb volt annál, mint amilyen a híre. A szövegemben azt próbálom feltárni, hogy miért és miként releváns a szkepszis felől is olvasni a koraromantikus irodalmi és filozófiai hagyományt. Részben Frank gondolatai révén, nagyrészt azonban Matthias Löwe „romantikus szkepszis” fogalmának rekonstrukciója nyomán jutok arra a belátásra, hogy egyfajta szkeptikus szólam kibontható a koraromantikus korszak szerzőinél. Ezt a szkepszist Novalis gondolatai segítségével abban az apóriában lehetne karakterizálni és összegezni, hogy az abszolút elérésére és megismerésére való képtelenségünk által adódhat a számunkra valamiféle „lehetséges abszolút”, mi több, csak e képtelenség révén találhatjuk meg az abszolútát.

Kulcsszavak: Novalis, romantikus szkepszis, abszolút, sokféleség, kép, felfedezés

The Doubter and the Discoverer. Novalis and the Scepticism

The literary and philosophical productivity of Romanticism is not usually associated with scepticism. The various forms of relation to the absolute almost completely hide from us the genuine ways in which doubt operates. In comparison, according to Manfred Frank, early romanticism was more sceptical and modern than its reputation. In my text, I try to explore and demonstrate why and how it is relevant to read the early Romantic literary and philosophical tradition from the perspective of scepticism. Partly through Frank's reflections, but largely through Matthias Löwe's reconstruction of the concept of „Romantic scepticism”, I come to the conclusion that a kind of sceptical voice emerges in the works of the authors of the early Romantic period. This scepticism could be characterised and summarised in the aporia of Novalis's thought, that it is through our inability to reach and know the absolute that we can have some kind of „possible absolute”, and moreover, it is only through this inability that we can find the absolute.

Keywords: Novalis, Romantic Scepticism, Absolute, Diversity, Image, Discovery

„A kora romantika szkeptikusabb és modernebb volt annál, mint amilyen a híre.”¹

1. A romantikus szkepszis

Azt nem állíthatjuk teljesen tiszta lelkiismerettel, hogy Novalis írásművészetében és gondolkodásában a szkepszis vagy szkepticizmus alapvető mozzanatként lenne jelen. Mi több, bizonyos szemszögből éppen az látszik élesen, hogy a romantikus poézis és annak transzcendentálfilozófia-kritikai alapon kidolgozott esztétikai elmélete teljes spektrumában a szkepszis ellenében kel életre, amennyiben a romantizálás olyan nagyfokú hatványozódásban formálódik meg, amely lehetőségtereiben az abszolút felé közelít, bár elérni nem fogja azt sohasem. Ebben a közelítésben, approximatív magatartásmódban jóllehet rábukkanhatunk kritikai mozzanatokra, alapvetően mégiscsak valamiféle, a szkepszistől lényegileg eltérő, abszolút elv iránti afirmáció motiválja az egész mozgalmasságot. Mindazonáltal az sem lenne teljesen igaz, hogy Novalis sohasem számolt a szkepszisben megbúvó kritikai potenciállal. S megint csak utalnék a teremtés és gondolkodás közelítő jellegére. Merthogy a közelítésben bár aktiválódik az abszolút iránti afirmatív erő, a mozgatóelve összességében mégiscsak a szkepszissel rokon kritikai munka révén határozható meg: a teremtés és a gondolkodás soha nem érheti el az abszolút terepnumát, mindig marad vissza valamiféle hiány. Reziduum teremtődik folytonosan: „a gondolatok közlésekor az abszolút megértés és az abszolút meg-nem-értés között ingadozunk...”² – írja Novalis a 20. *Virágpor*-töredékben. Eszerint tehát az abszolút megértés és abszolút meg-nem-értés közötti oszcillatív mozgás a teremtés és a gondolkodás voltaképpen forrása. Egyik sem kerekedhet fölül a másikon. Ha ez mégis megtörténne, akkor ha az előbbi kerekedne felül, egyfajta szublimáció, feloldódás, elillanás menne végbe, ha az utóbbi, valamiféle precipitáció, ki- vagy lecsapódás történne.³

Nos, a legszerencsésebb talán az lenne, ha úgy fogalmaznánk, hogy a szkepszis plasztikusan beleilleszkedik a novalisi teremtési és gondolkodási mintázatba. Oly módon is, hogy a kritikai ellenbeszéd formáját ölti – pontosabban egyfajta kontrapunktját képezi az invenciózus hipotézisalkotó, felfedező mentalitásnak, mint látni fogjuk majd a *Dialógusokban* –, és oly módon is, hogy benne az a transzcendentál-kritikai attitűd domborodik ki, amely az ironiában vagy a viccben, elmeélben ölt formát, mint látni fogjuk a *Virágpor* néhány töredékét olvasva.

Ugyanakkor mindenképpen érdemes elidőznünk még egy kicsit a szkepszis, mondjuk így, romantikus epochális természeténél, ami részint megvilágítja azt, hogy a szkepszisnek van valamiféle kifejezetten romantikus megnyilvánulási terepe, mondjuk, az antik,

1 Frank 1998, 89.

2 Novalis 1997, 16. (A fordítást módosítottam.)

3 Ehhez lásd Novalis 1997, 22. (Fr. 96.)

pürrhonikus, vagy a koraújkori, descartes-i verziókhöz hasonlatosan, vagy inkább azokhoz képest, részint ebből az általános perspektívából könnyebben tekinthetünk rá Novalis szkeptikus gondolkodására és írásművészetére. Matthias Löwe a témában közölt kikerülhetetlen s invenciózus tanulmányában, melynek sokatmondó címe *Romantikus szkepszis Novalisnál, E. T. A Hoffmann-nál és Eichendorffnál*, egyenesen azt állítja, hogy létezik egy az 1800 körül kialakult, majd a XIX. században konkrét formát öltött, azaz tulajdonképpen a kora és a késő romantikát egyaránt átható formanyelv, melynek egyik leggazdagabb forrása, hogy „esztétikai eljárásokkal egyszerre teremt hitet és szkepticizmust a végső igazságok iránt”. Löwe szerint ez olyannyira így van, hogy mindez „érvként használható a kora és a késő romantika közötti korszakos egység mellett”.⁴

Az, hogy éppen a szkepszis teremtsen egyfajta epochális egységet a kora és a késő romantika között, valóban nem szokványos gondolat, mondhatni, igazán meglepő és felkavaró.⁵ Ugyanakkor egyáltalán nem védhetetlen, mi több – legalábbis Novalis felől mindenképpen – a korszak irodalmi és esztétikai-filozófiai értelmezését invencionáló elképzelés. Merthogy Löwe állítása szerint a romantikus szkepszis éppenséggel Novalis révén jön létre 1800 körül. Hogyha a leginkább karakterisztikus jegyeit szeretnénk kiemelni a romantikus szkepszisnek, akkor azt lehetne mondani, hogy a szkepszis a bizonyosság vagy az abszolút, az abszolúció mellett, azzal szomszédosan szökken szárba. Tehát nem valami ellen (mint a pürrhonizmus esetében) vagy valamiért (mint azt a kora újkori formája alapján állíthatjuk). Azaz a kétely nem kauzális módon, nem kognitív struktúrában jön létre s működik, sokkal inkább invenciózusan és performatívan fonódik bele a kora romantikus gondolkodás és alkotás mintázataiba. Löwe szavaival:

A kora romantikának nyilvánvalóan van egy szkeptikus alapidenziója, de nem lehet teljesen feloldani a szkepticizmusban. A kora romantikusok valóban kételkedtek abban, hogy a dolgok természetének megalapozott megismerése lehetséges. Ugyanakkor mégis ragaszkodnak az abszolútum, a perspektívától független végső igazság eszméjéhez, vagy az olyan kontrafaktuális elképzelésekhez, mint Isten, a szabadság vagy a totalitás, bár ezeket nem kollektív tudásként, hanem inkább reflexszerűen el nem érhető szubjektív érzésként írják le.⁶

Löwe abban látja az alapvető különbséget – szerintem teljességgel relevánsan – a romantikus és azon szkepticizmus között, melyet a szkepticizmusnak az ókori pürrhonizmusból eredő európai hagyománya táplál, hogy

⁴ Löwe 2013, 270.

⁵ Annál is inkább, mert – mint ahogy szövegem anonim bírálója felhívta rá a figyelmet, ezúton is köszönet érte – a hit és a szkepticizmus vonatkozásában komoly arányeltolódás figyelhető meg a kora romantikus generáció utáni érett romantikus íróknál, mint például éppen a Löwe-tanulmányban érintett szerzőknél: Eichendorff esetében a hit, Hoffmann-nál a kételkedés irányában.

⁶ Löwe 2013, 266–67.

a romantikus szkepticizmus célja éppen nem a pürrhonikusok lelki békéje vagy ataraxiája, amelyet az igazságtól való tartózkodás generál, hanem a végtelen mozgásban lévő nyugalom paradoxona: „A nyugalomhoz vezető út csak a mindent átfogó tevékenység templomán (birodalmán) keresztül vezet.”⁷

2. A kételkedő és a felfedező

Ha közelebről megvizsgáljuk azokat az – életmű terjedelméhez képest voltaképpen elenyészőnek is nevezhető – *ad exemplum* idézhető szöveghelyeket, ahol Novalis a szkepszist vagy szkepticizmust szóba hozza, akkor arról minden további nélkül megbizonyosodhatunk, hogy a szkepszis valóban valamiféle hozzárendelt, szomszédos, elkeverődő,⁸ relatív viszonyításban formálódik meg – az abszolút másra való vonatkozásában, legyen az a feltétlen, vagy a hipotézisalkotó felfedező, vagy a lélek, vagy valamiféle egyensúlyi állapot. A következőkben három ilyen kurrens *locust* vennék közelebről szemügyre, a *Dialógusok* című szövegből és a *Virágporból* néhányat, illetve a *Fichte-stúdió* egyik-két ismertebb töredékét.

A *Dialógusok*ban olvasható utalások a szkepszisre az A-nak és B-nek elnevezett szereplők ötödik párbeszédében találhatóak. Az első négy párbeszéd alapján körvonalazódhatott az olvasóban, hogy A. inkább a tradicionálisabbnak mondható nézetrendszer gyermeke, a racionális érvek híve, míg B. a bátrabb, szókimondóbb, az érvmenetben a képzelt szárnyalását produkáló beszélgetőtárs fajtájából való. Az ötödik beszélgetés apropója a hercegi státusz meghatározása. Akörül formálódik a dilemma, hogy a hercegek érnek-e valamit önmagukban, vagy az előttük álló számok teszik azzá őket, amik. Vagyis az önmagától, saját erőből történő sorsformálás, vagy a leszármazás, a születési rend számít-e az életben. Tulajdonképpen innen ível át a dialógus a voltaképpeni vitaponthoz, hogy a megfigyelt tények vagy a hipotézisek relevánsabbak-e a teremtés és a gondolkodás számára. A. azt állítja, hogy egyetlen, valóban megfigyelt tény többet ér a legragyogóbb hipotézisnél. A hipotézisalkotás kockázatos játszadozás, amely végül a valótlanlás iránti szenvedélyes vonzódássá válik. Ezt az érvet A. végül odáig viszi, hogy a hipotézisalkotás mint a „tudományos erkölcstelenség” egyik prominens változata, „teljességgel eltompítja a realitásérzéket, és leszoktat a szigorú megfigyelésről, amely pedig kizárólagos alapját képezi mindennemű kiterjesztésnek és felfedezésnek”.⁹ Erre reagál B. oly módon, hogy a felfedezést (*Entdeckung, Erfindung*) markánsan leválasztja a megfigyelés folyamatáról, sőt önálló, autonóm tevékenységként értelmezi, melyet szembeállít a megfigyeléssel, s az ily módon létrejött, elrendezett terepen

7 Löwe 2013, 269. A Novalis-idézet a *Das Allgemeine Brouillon* 326. töredéke, lásd Novalis 1968, 298.

8 Ha tehát Novalis a szkepticizmus egymásra vonatkoztatott gondolati elemeket ellentétező módon jeleníti is meg, az elemek még ebben az esetben is mindenképpen egymással egyenrangú mozzanatok.

9 Novalis 2002, 127.

a felfedezést végző személyt, a felfedezőt a kétkedő személyéhez képest haránt, azzal szomszédosan jeleníti meg mint a hipotézisalkotás invenciózus megformálódását és képviselőjét. Viszont látnunk kell, hogy a kétkedő alakját e ponton B. fűzi bele a mondandójába, ami látszólag következtelen lépés, de legalábbis nem illik bele a vita menetébe: „A kétkedő, barátocskám, éppoly kevésbé járult hozzá a tudomány gyarapításához, akár a közönséges empirizmus: a legcsekélyebb mértékben sem.”¹⁰

Ezt a látszólagos ellentmondást annyiban fel lehet oldani, ha a novalisi elgondolásnak megfelelően a kétkedő (*Skeptiker*) alakját a késő felvilágosodás *quasi* elmaradt szkepticizmusának képviselőjeként látatjuk, olyan figuraként állítjuk be, amely „a szűk látókörű filiszteri mentalitás »papírmásé figurájaként« funkcionál”, aki voltaképpen egy túlzottan művi tevékenységet folytat, amivel szemben „a romantikus intellektüelek azzal lépnek fel, hogy az eszmék birodalmába merészen belebocsátkoznak”.¹¹ Ez a merész belebocsátkozás az ideák világába a hipotézisalkotás, vagyis a felfedezés maga: „Az igazi hipotézisalkotó nem más, mint a felfedező, kinek gyakran már a felfedezés előtt homályosan szeme előtt lebeg az a bizonyos szárazföld...”¹²

A *Virágpor* 40. és 69. töredékében kerül elő hangsúlyosan a kétségbeesés (*Verzweiflung*) kifejezés, amelyet nyugodtan tekinthetünk a kétely (*Zweifel*) és a szkepszis párfogalmaként.

A derült lelkekben nincs elmeél [*Witz*]. Az elmeél az egyensúly megbolygatására utal: ő a zavar következménye és a helyreállítás eszköze. A legerősebb elmeéllal a szenvedély rendelkezik. Valamennyi viszony feloldásának állapota, a kétségbeesés vagy a szellemi halál nem más, mint a legfélelmetesebb elmeél.¹³

Ennek a bonyolult gondolatmenetnek még csak a közelítő értelmezésére sem vállalkoznék, most csupán egy nyugtalanító, ám annál figyelemre méltóbb azonosításra vagy inkább viszonyításra hívnám fel a figyelmet. A kétségbeesést „valamennyi viszony feloldásának állapotaként” határozza meg Novalis („a szellemi halál” szinonimájaként), amiből arra következtethetnénk, hogy ebből ki kell kerülnie, ettől mintegy meg kell szabadulnia a gondolkodó és teremtő énnak, ha identikus és konstans szeretne lenni. Csakhogy a szöveg alapján egyrészt ez nem olyan állapot, amelyből pusztán ki lehetne kecmeregni, ha mintegy jól végezzük a dolgunkat, másrészt abszolút identikus énről Novalis elgondolásában nem beszélhetünk. Tehát folytonos reflektív, iteratív, romantizáló, logaritmizálódó mozgásformák által alakul az én. Mármost a kétségbeesést, kételkedést is felfoghatjuk ilyen aktivitásként, amely az elmeél sajátja. Az elmeélhez tartozik hozzá, mondanám rögtön, hogy belsőleg, struktív módon. De éppen azt szeretném állítani, hogy nem belsőleg, hanem az elmeéllal szinte szomszédosan, nem vele

10 Novalis 2002, 127.

11 Löwe 2013, 264. (A fordításban nyújtott segítségéért itt szeretnék köszönetet mondani Papp Zoltánnak.)

12 Löwe 2013, 264.

13 Novalis 1997, 18. (Fr. 40.) (A fordítást módosítottam.)

azonosan, de a vele való viszonyában releváns a kétségbeesés vagy kétely. Az ily módon, tehát viszonyosan, a kölcsönösség módján felfogott s reflektált kétségbeesés és kétely mindig számol az egyediség létmódjával és státuszával. Az elmeél fogalmát Novalis feltehetően Friedrich Schlegeltől veszi át, akinél az elmeél egy nagyon sajátos relatív viszonyítást nevez meg vagy visz színre, az önmagára és a világra való vonatkozás relativitásának értelmében. Ezt a „relatív önidentitást”, ahogy Manfred Frank bemutatja, Schlegel allegorikusan gondolja el, vagyis a teljes azonosulást a végtelen dinamikájával vegyítve vagy abban feloldva:

Állapotunk mindig a relatív önidentitás valamely állapota, melyet azonban (múltunkként) mindig már át is léptünk a jövő irányába. Minden kötöttség és rögzítettség relativitásának tudatára – ahogy az például az „elmeél” [Witz] punktuális egyesítéseiben sikerül – az „irónia” válaszol, amely a magában egyedülít „allegorikusan” a végtelennel szembesíti, leleplezve annak ideiglenességét és töredékességét.¹⁴

A „magában egyedüli”-hez, az egyedihez való viszonyunk ideiglenessége és töredékessége lepleződik le vagy inkább horgad fel a kétségbeesésben, és sarkall továbbgondolásra és teremtésre.¹⁵ A *Virággpor* 69. töredéke ezt a belátást tovább mélyíti: „A legmagasabb fájdalomban időnként fellép az érzékenység paralízise. A lélek szétfoszlik. Innen a kétségbeesés ezen módjának halálos fagya, szabad gondolati ereje, robajló, szakadatlan elmeéle.”¹⁶ Ezen a ponton a kétségbeesés mint az érzékenység paralízise kerül elő, amelyben egyrészt a lélek szertefoszlik, ám amely másrészt – és itt megint csak a mellérendelő felsorolást, a szomszédosság módján elrendezett fokozást, iterációt emelném ki – jöllehet halálos fagyot jelent, mintegy megelőlegezve a kierkegaard-i halálos betegség tropikáját, de magában foglalja a szabad gondolati erőt és a „robajló, szakadatlan elmeél” is.

3. „Az abszolútról való önkéntes lemondás...”

Amikor a romantikus szkepszis novalisi megnyilvánulásáról beszélünk, akkor nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy Hardenbergnél a szkepszis, a kételkedés, kétségbeesés ezen igazán speciális,

¹⁴ Frank 1998, 92–93.

¹⁵ Persze látnunk kell – s ennek relevanciájára és pontosítására a kétségbeesés vonatkozásában megint csak anonim bírálóm hívta fel a figyelmet –, hogy elmeél, allegória és irónia a kora romantikus diskurzusban, főként Friedrich Schlegel nyomán, meghatározott konfigurációban viszonyulnak egymáshoz. Míg az elmeélben a véges, „az egységre való törekvés” és az egyediség a kulminációs pont, addig az allegóriában „a végtelenségre való törekvés”. Az irónia – ahogy Frank írja – „mindkét irányban működik” (lásd Frank 1998, 100, 105.) A kétségbeesés mint az egység megbomlása (vagy kettéválása), ily módon pedig a végtelen irányába történő elmozdulás lehetősége megint csak „mindkét irányban működik”, noha Novalisnál szövegszerűen az elmeéllal való kapcsolat tematizálódik.

¹⁶ Novalis 1997, 20. (Fr. 69.) (A fordítást némileg módosítottam.)

ám nyilvánvalóan a kétely európai tradíciójához sok szállal kötődő elve és magatartásmódja mind az irodalmi, mind a filozófiai szövegeiben fellép szervezőerőként. Egyfajta formanyelvről van tehát szó, amelyben sajátos esztétikai eljárások tapinthatók ki. Megint csak Löwét idézzük:

A romantikusok [...] szkeptikusok, amennyiben intellektuálisan kétségbe vonják a végső bizonyosságok racionális igazolhatóságát és empirikus rögzíthetőségét, mindazonáltal ragaszkodnak ahhoz, hogy ezek érzésként közlik magukat az énnel, igaz, olyan érzésként, amely szavakkal nem fejezhető ki, vagy egyáltalán nem ábrázolható. Az olyan esztétikai eljárások, mint a romantikus ironia tehát arra szolgálnak, hogy ellentmondást teremtsenek az olvasóban a kételkedő ész és a hívó érzés között, hogy megtapasztalja, hogy énje „örök öngazolást” folytat.¹⁷

E szkeptikus formanyelvnek mind vallási, mind poétikai érvényesülésére Löwe meglepő és *quasi* bizonyító erejét ezáltal csak még inkább növelő példát Novalis *Lelki énekek* című ciklusából hoz, méghozzá az utolsó, 15. ének első versszakát:

Ezer képen látom lefestve,
Mária, kedves arcodat,
de úgy rajzolni nem tud egy se,
amilyennek én láttalak.¹⁸

Ennek a versbeszédnek az egyszerű közvetlen tónusán túl abban áll az ereje, hogy a kinyilatkoztatás logosz alapú irányát, egységét, egyediségét, mely eseménynek Mária kitüntetett alakja, mintegy feloldja az ábrázolás sokféle lehetőségében. A képi ábrázolásban Novalisnál a tudati mozzanat és a létszerű mozgalmasság egyként benne van. A képi ábrázolás képes arra, hogy a tudást, tudatot mint a léten kívüli létet színre vigye:

A tudat: a lét [*Seyn*] a léten kívül a létben.

De mi is ez?

A léten-kívüliség [*das Außer dem Seyn*] nem lehet igazi lét.

Egy nem-igazi lét a léten kívül: kép. Ama léten-kívüliség tehát nem lehet más, mint a lét képe a létben.

Ennélfogva a tudat a lét képe a létben.

A kép közelebbi magyarázata. /jel/ A jel elmélete.

17 Löwe 2013, 264. Az „örök öngazolás” fordulat Novalis *Vegyes feljegyzések (Vermischte Bemerkungen)* című töredékegyütteséből való, amely a *Virágpor* eredeti verziója, a szerző ezzel a címmel adta oda az *Athenaeumnak*. Ott aztán Friedrich Schlegel több ponton belenyúlt e szövegekorpuszba, oly módon, hogy írt is hozzá néhányat, valamint el is vett belőle. Az eredetileg 5. számú töredék így hangzik: „A szellem örök öngazolást folytat.” (Novalis 1965a, 412.)

18 Novalis 1974, 50. Az eredeti: „Ich sehe dich in tausend Bildern, / Maria, lieblich ausgedrückt, / Doch keins von allen kann dich schildern, / Wie meine Seele dich erblickt.” (Novalis 1960, 177.)

/Az ábrázolás avagy a létbeli nemlét elmélete, hogy a létet a magunk számára *egy bizonyos módon jelenlenni* \léteznì\ [daseyn] engedjük./¹⁹

Érdeemes felfigyelni arra, hogy a versszövegben az egység-egyediség és sokféleség fel van cserélve: a sokféle Mária attribútuma, míg az egység-egyediség Novalis látásának, érzékelésének, átélésének sajátja. Ily módon Novalis, mondhatni, két dolog, a percepció szórtsága és az appercepció egységes határoltsága, dinamikájának megjelenítésével a költői szövegben egy filozófiai szólamot is életre kelt. Ezzel remek példáját adva a szkeptikus formanyelvnek, azon kontaminatív beszédmód iránti vonzódásának, amely mozgósítja mind a költői, mind a filozófiai energiákat, merthogy önmagában egyik médium sem lenne képes hű képet adni Máriáról.

Ám ennél többről van itt szó. Az ezer Mária-kép *quasi* sikertelensége, valamint a lírai én tapasztalatában és képzeletében megjelenő, pontosabban a „lelkében megpillantott” egyetlen, mondhatni, szubjektívan élő, azaz csak rá jellemző módon sikeres kép („a létet a magunk számára *egy bizonyos módon jelenlenni* \léteznì\ [daseyn] engedjük”) közötti feszültség voltaképpen az abszolútumtól való megfosztódás eseményéből táplálkozik. E megfosztódásnak az ember felőli neve az „önkéntes lemondás”, s ebben a gesztusban rejlik Novalis igen mély és személyes szkepszise. Mindezt Hardenberg a *Fichte-stúdiumok* híres 566. darabjában fogalmazza meg a legplasztikusabban:

Az abszolútról való önkéntes lemondással keletkezik bennünk a végtelen szabad tevékenység – az egyetlen lehetséges abszolút, ami számunkra adódhat, s amit nem találunk meg másként, csak arra való képtelenségünk által, hogy elérjünk és megismerjünk valami abszolútát. Ez a számunkra adott abszolút csak negatívé ismerhető meg, úgy, hogy cselekszünk, s azt találjuk, hogy semmilyen cselekvéssel nem érhető el, amit keresünk. [...] Minden keresés, amely *egyetlen* \elvre irányul, a kör négyszögesítésének kísérlete volna. [...] A *sokféleség* a gyakorlati szabadság energiájáról, elevenségéről tanúskodik – az elméleti szabadság tevékenységével való *kapcsolatáról*. [...] Az Én ama negatívé megismerendő abszolútát jelenti, ami minden elvonatkoztatás után megmarad, ami csak cselekvés révén ismerhető meg, s ami örök hiány által realizálódik.²⁰

Novalis szkepszise abban az aporiában összegezhető, hogy az abszolút elérésére és megismerésére való képtelenségünk által adódhat a számunkra valamiféle „lehetséges abszolút”, mi több, csak e képtelenség révén találhatjuk meg ezt az abszolútát. Mindebből Manfred Frank szerint két konzekvencia adódhat a számunkra: az egyik tevékenységünk végtelensége, a másik a megismerés iránti igyekezetünk hiábavalósága. Mind a két konzekvencia

19 Novalis 1998, 11. A tipográfiailag gazdag kiemelés az eredetiben.

20 Novalis 1998, 38. (Kiemelés az eredetiben. „A *sokféleség*...” kezdetű mondat betoldás tőlem innen: Novalis 1965b, 270.)

alapvetően a szkeptikus európai tradícióban gyökerezik, ha persze ilyen kristálytisztán, együttes mivoltukban adódva talán nem csillant is fel ez idáig. Bár hogy ebbéli törekvésében Novalis egyáltalán nem volt egyedül a korszakban, tehát hogy valamiféle együttesen érvényes szkeptikus szólam kibontható a kora romantikus korszak szerzőinél, arra, ahogy Frank írja, példa Friedrich Niethammer és Friedrich Hölderlin. Merthogy amit Novalis elgondol és teremt, az „egyrésztől Niethammer szkeptikus megoldásának felel meg, másrésztől pedig a végtelen közelítésként értett filozófia holderlini koncepciójának”.²¹ Hogy Friedrich Schlegel ironikus érthetlenségéről már ne is beszéljünk.

Bibliográfia

- Frank, Manfred. 1998. „A koraromantika filozófiai alapjai.” Ford. Mesterházy Balázs. *Gond* 17: 40–117.
- Löwe, Matthias. 2013. „Romantische Skepsis bei Novalis, E. T. A. Hoffmann und Eichendorff.” In *„Wir sind keine Skeptiker, denn wir wissen”. Skeptische und antiskeptizistische Diskurse der Revolutionsepoche 1770 bis 1850*, szerk. Cornelia Ilbrig – Sikander Singh, 263–84. Hannover: Wehrhahn Verlag.
- Novalis. 1960. „Geistliche Lieder.” In *Novalis Schriften. 1. kötet. Das dichterische Werk*, szerk. Paul Kluckhohn et al., 159–77. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Novalis. 1965a. „Vermischte Bemerkungen.” In *Novalis Schriften. 2. kötet. Das philosophische Werk I*, szerk. Richard Samuel et al., 412–70. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Novalis. 1965b. „Philosophische Studien der Jahre 1795/96 (Fichte-Studien).” In *Novalis Schriften. 2. kötet. Das philosophische Werk I*, szerk. Richard Samuel et al., 104–296. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Novalis. 1968. „Das Allgemeine Brouillon.” In *Novalis Schriften. 3. kötet. Das philosophische Werk II*, szerk. Richard Samuel et al., 242–478. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Novalis. 1974. „Lelki énekek.” In *Himnuszok az éjszakához. Válogatott versek*. Ford. Rónay György, 23–50. Budapest: Magyar Helikon.
- Novalis. 1997. „Virágpor.” Ford. Weiss János. *Műhely* 2: 16–23.
- Novalis. 1998. „Fichte-stúdiumok (Részletek).” Ford. Papp Zoltán. *Gond* 17: 9–39.
- Novalis. 2002. „Dialogusok.” Ford. Major Enikő. *Vulgo* 1: 122–29.

21 Frank 1998, 88.

